

PAMFIL ȘI MARIA BILȚIU¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: colac ceremonial, arbore funerar, pomul de pomană, casa mortului, priveghiul, pomenile rituale

Ceremonialul funebru în Vrancea (Contribuții)

Rezumat

Studiul asupra ceremonialului funebru se întemeiază pe cercetările noastre directe pe teren, în câteva sate care alcătuiesc un nucleu arhaic al zonei Vrancea. În prima parte am analizat, din perspectivă comparativă, principalele rituri, cu insistență asupra substratului mitico-magic al acestora, acordând atenție și celor mai importante obiecte de ceremonial și etnografice din componența acestora.

Drept urmare, am analizat, cu prioritate, riturile de ușurare a trecerii, înmormântarea defunctului cu ustensilele de trebuință cotidiană, priveghiul, pomenile rituale, semnele de moarte. Analiza acestor secvențe am efectuat-o în toate etapele care compun ceremonialul, începând cu agonia, apoi, ceremonialul înmormântării propriu-zise, ca, în final, să analizăm riturile de după înmormântare. Permanent am avut în atenție secvențele și elementele de mare vechime, precum și cele particularizante, care conferă ceremonialului funebru individualitate, notă de inedit și statutul de variantă regională. Aceasta ne-a determinat să analizăm formele de colaci ceremoniali de mare vechime, cu o simbolică distinctă, arborele funerar, pomul de pomană, casa mortului, toate cu o încărcătură mitico-magică deosebită.

Partea a doua a cercetării noastre am rezervat-o reproducerii desfășurării întregului ceremonial, așa cum rezultă el în baza informațiilor de teren, furnizate de către performerii noștri. Amănunțele inserate ne facilitează evidențierea diferențelor pe care le înregistrăm, chiar, de la sat la sat.

---

¹ Baia Mare, România

Key words: ceremonial ring-bread, funerary tree, alms-tree, the house of the defunct, the wake, ritualistic alms

The Funerary Ceremonial in Vrancea (Contributions)

Summary

This study on the funerary ceremonial is based on our direct field research, which took place in a few villages that make up the archaic nucleus of the Vrancea area. The first part is dedicated to a comparative analysis of the main rituals, insisting on their magic-mythical layer, and giving special attention to the most important ceremonial and ethnographic objects that are used in these rituals.

Consequently, we mainly analysed the rituals facilitating the passage to the other side, the burying of the defunct with all the daily useful tools, the wake, the ritualistic alms, as well as the death marks. We considered these sequences in all the stages of the ceremonial, starting with the agony, and then the funeral ceremonial itself; in the end, we analysed the rites that take place after the funeral. We permanently observed all sequences and elements that are very old, as well as the ones that are extremely particular and give the funerary ceremonial its individuality, or a note of uniqueness; thus, we highlighted regional versions, as well. Our research also entailed an analysis of the shapes of the ceremonial ring-breads, which are extremely old and carry a distinct symbolic meaning; the funerary-tree and the alms trees, the house of the defunct, all of them carriers of a special magic-mythical load.

The second part of our research was dedicated to a recounting of the evolution of the entire ceremonial, as it appears from all field information that we gathered, as they were transmitted to us by our informants. The details we have inserted facilitate a highlighting of differences, which sometimes appear even from one village to another.

Ceremonialul funebru în Vrancea (Contribuții)

Ceremonialul funebru în satele vrâncene suscită, pentru cercetător, un interes aparte, conservându-se până astăzi în pregnante forme tradiționale, exprimate de bogăția actelor și practicilor ritualico-magice și care cuprind elemente de mare vechime. Ca urmare a mutațiilor ce s-au produs în lumea satelor, anumite secvențe ale ceremonialului au dispărut, necesitând reconstituirea cu generația vârstnică. Amintim pe această linie, ritualul de priveghere a mortului cu măști, însoțite de dansuri rituale în jurul focului.

Obiceiurile, legate de marea trecere, ne introduc, cel mai bine, în formele de gândire arhaică a omului din popor, dominată de mituri, credințe și superstiții, unele de circulație largă în folclorul nostru. Astfel, ieșirea sufletului defunctului fără lumină este considerată în satele din spațiul investigat „o moarte rea”. Credința este generalizată în folclorul nostru, fiind atestată în Transilvania, Moldova, Țara Românească. (Marian, 1995: 22-27).

Trebuie să subliniem că în ceremonialul funebru au pătruns elemente etnografice și rituri precreștine. Lumânarea este simbolul materiei și spiritului. Este unul din simbolurile axei lumii, al verticalității. Poporul român atribuie o mare importanță lumânării muribundului, menită să conducă sufletul său prin întuneric în lumea de dincolo. Lumânarea aprinsă este și un simbol religios, ea semnifică credința celui care ține în mână o lumânare, ea fiind în același timp simbolul sufletului îndreptat spre Dumnezeu. (Evseev, 1998: 234).

În spațiul investigat, **semnele de moarte** fac parte din grupa celor mai răspândite în folclorul nostru, dintre care amintim cântatul cucuvelei în preajma gospodăriei defunctului, denumită și pasărea morții. Credința este întâlnită și la alte popoare, fiind atestată de cercetările de specialitate la români și macedoromâni. (Marian, 1995: 9-10). Cântatul găinii cocoșește în gospodărie face parte din aceleași semne de largă răspândire, care are la bază mito-simbolica acestei păsări, asociată duhurilor noapții, tărâmurilor morții, mesagerilor dintre lumea de aici și cea de dincolo. (Evseev, 1998: 102-103). Căderea oglinzilor, ca semn prevestitor de moarte, asociază cultul și mitologia obiectului. Ea asociază ideea de mister, de hotar între lumea de aici și cea de dincolo. Este și obiect fatidic, cu astfel de semnificații o întâlnim și la alte popoare: China, Egipt, la popoarele Americii precolumbiene. (Evseev, 1998: 234). Sunt interesante visele prevestitoare ale morții, în spațiul investigat, care sunt mai rare, în care apare ursul, animal puternic mitologizat și de care se leagă o serie de vechi credințe. Prezența lui în ceremonialul funebru trebuie pusă sub semnul considerării lui ca stăpân al lumii de jos, dar și animal totemic prezent în cultele magico-religioase ale dacilor.

Ușurarea trecerii l-a preocupat, îndeaproape, pe omul din popor. Pentru săvârșirea ei, el a născocit felurite practici ritualico-magice, în care a mizat pe piese de instrumentar magic, cu o mito-simbolică distinctă. Între acestea se situează jugul, simbol al constrângerii, al unirii adevărate, cea dintre suflet și Dumnezeu. (Chevalier, Gheerbrant, 1977: 186).

În contextul ceremonialului funebru, capătă importanță riturile preparatorii, având ca finalitate integrarea „dalbului pribeag” în lumea extra terestră în care se crede că pleacă. **Spălatul ritual** se respectă cu rigurozitate și astăzi, apei revenindu-i un rol purificator. Așa ne putem explica prezența ei în toate riturile de trecere, unde are multiple funcții magice și sacrale.

Înhumarea defunctului cu anumite ustensile, de care a fost strâns legat în activitățile sale cotidiene, în spațiul investigat, aparține substratului mitico-magic străvechi al ceremonialului funerar și de circulație largă în folclorul românesc. La baza ritului trebuie să așezăm credința omului din popor în continuarea vieții în lumea de dincolo. Cercetările arheologice ne arată că generațiile au privit moartea dincolo de hotarele vieții, deci ca o dezvoltare. Exploatarea primitivilor, precum și datinile lor la înmormântare confirmă aceasta. Pentru a argumenta vechimea acestui rit, Dumitru Caracostea citează un pasaj din *Odiseea* homerică, în care Elphenor îi cerea lui Ulise să-i îndeplinească datina de înmormântare, construindu-i un mormânt la marginea mării și împlântându-i la cap vâsla, semnul îndeletnicirii. (Caracostea, Bârlea, 1971: 128).

Ca și-n alte regiuni ale țării, **priveghiul** este o manifestare ritualico-magică complexă, menită să pregătească integrarea celui decedat în comunitatea strămoșilor neamului. În privegherea defunctului, în spațiul investigat, odinioară se oficiau acte ritualico-magice care particularizează înmormântarea din Vrancea. Subliniem pe această linie privegherea defunctului cu foc, însoțită de jocuri cu măști. Focul este aprins și întreținut după prescripții ritualice îndătinat, este „ațâțat” cu așchii din gardul defunctului, în el arzându-se lemne din același gard.

Sub aspectul semnificației, trebuie să subliniem că, în cultura populară, gardul este o barieră protectoare care separă două spații și care are o anumită ritualitate, răspântiile lui sunt răspântii ale vieții. (Evseev, 1998: 146). Focul îndeplinește în ritual, cu siguranță, o funcție de purificare. Focul simbolizează și viața, dar și moartea, prin efectul lui distrugător. În gândirea populară, numeroasele credințe ni-l înfățișează ca pe o ființă vie. În cadrul privegherii cu foc, împingerea unui copil sau a unui adult în vâlvătaile lui stă sub semnul, probabil, al unor străvechi ofrande rituale. Se crede că cel ajuns în foc este cel puțin incinerat simbolic, mergând astfel purificat la ceruri. Lucia Berdan consideră că, prin jocuri și mascare rituală, priveghiul are funcția de a proteja familia celui decedat de acțiunea maleficului. (Berdan, 1999: 193-194). Nu putem desprinde acest ritual de funcția lui de purificare și revigorare, dacă avem în vedere că personajul, împins în vâlvătaie, sare peste foc. Săritul peste focul sacru este mai răspândit în folclorul nostru. Îl întâlnim la focul de Sumedru, în Argeș și Muscel, unde copiii și tinerii sar peste foc, cu sens purificator. (Titov, 2009: 415). În Maramureș, săritul peste focul sacru a fost atestat de către cercetările noastre la obiceiurile de la marile sărbători solstițiale și echinoctiale: Paștile, Anul Nou, Boboteaza, Sânzienele. (Bilțiu, Bilțiu, 2010: 126). Se crede că acela care sare peste foc va fi sănătos tot anul, vioi și viguros.

Dansul în formă de cerc închis al mascașilor nu este decât o reminiscență a celebrului rit al cercului magic protector împotriva duhurilor malefice, generalizat în cultura noastră populară. Unii cercetători l-au legat de ideea procesiunii de jur-împrejur, din cadrul practicilor ritualice din cadrul obiceiurilor de familie. (Evseev, 1998: 81).

În contextul privegherii defunctului cu măști și dansuri rituale, capătă importanță personajele pe care le figurează categoriile de măști folosite: uncheașii și babele. Baba, alături de moș, aparține mitologiei moșilor și strămoșilor, ca de altfel și uncheașii. Moșii și strămoșii, în gândirea arhaică, sunt spirite protectoare ale vetrei și familiei, care sunt invocați în numeroase tradiții și obiceiuri, care ne dau convingerea că nimic nu se poate petrece fără ajutorul moșilor și strămoșilor. Prezența măștii de drac capătă o importanță aparte în scenariul înmormântării din Vrancea. El este o ființă mitologică și un personaj nu numai malefic, ci meșter în toate, inteligent și abil, mereu amestecat în viața omului. Jocul cu măști, considerat de performerii noștri cam sălbatic, este însoțit, în cadrul privegherii, de strigăte stridente, în acord cu funcția lui de manifestare sincretică, având menirea de gonire a spiritelor malefice. Glumele și bocetele-parodii,

pe seama celui dispărut, nu știm cu siguranță dacă sunt sau nu un rezultat al dezagregării priveghiului. Pe bună dreptate sublinia Vasile Adăscăliței că ideea de petrecere-joc în astfel de obiceiuri nu are în primul rând o funcție distractivă, cum prea ușor se credea, punându-se aceasta pe seama strămoșilor daci. (Adăscăliței, 1984: 117). Jocul în sine, care se desfășura la priveghiul vrâncean, a îndeplinit o funcție ritualico-magică, așa cum ne-o dovedește arhivăspândita tradiție a jocurilor numeroase care se desfășoară la această secvență ceremonial-rituală.

Jocurile de priveghi reprezintă o secvență importantă a scenariului ritualico-magic al mitului marelui drum. Așa cum arată cercetările, duhurile malefice încearcă, în această vreme, luarea în posesie a corpului defunctului. Este momentul în care între taberele spiritelor malefice și cele binevoitoare omului se dau lupte, iar, potrivit credințelor, arma cea mai eficace, în lumea duhurilor, este starea de veghe. (Graur, 1973: 504).

Luate în totalitate, jocurile de priveghi, din spațiul investigat, sunt legate de canalul tactil, ele fiind adevărați stimuli pentru păstrarea stării de veghe. Oamenii vin după o zi de muncă, iar priveghiul nu ar putea fi dus, până în zori, fără aceste jocuri stimulative. (Graur, 1973: 596). Jocurile de priveghi aparțin și ludicului, având un caracter de spectacol la care asistă toți participanții de la priveghi.

Priveghiul, în spațiul investigat, a îndeplinit mai multe funcții, între care cea de integrare a defunctului și care ne este argumentată de bocitul la fluier și vocal. Nu putem exclude nici funcția economică a priveghiului, dacă avem în vedere discuțiile cu aspect gospodăresc, unele legate de economia sedentară țărănească.

Complexitatea priveghiului, ca rit de trecere, ne este pusă în evidență și de alte acte ritualico-magice care se oficiază după încheierea secvenței. Suscită un interes aparte dregerea lumânării, ritual care, deși a suferit un proces de încreștinare, asociază magia lumânării aprinse și a cocoșului, pasăre a luminii, care prin cântatul lui gonește spiritele malefice. Generalizat în magie, este o pasăre care purifică și sacralizează fiind animal apotropaic, apărător împotriva spiritelor rele, prevestitor al faptelor viitoare. (Evseev, 1998: 90)

În scenariul ceremonialului funebru, în spațiul investigat, capătă conotații ritualico-magice **darurile puse pentru sufletul defunctului**. Lâna are o simbolică distinctă, e simbol al bogăției și obiect apotropaic. (Evseev, 1998: 523). Vinul are și el bogate conotații simbolice. Este o băutură căreia i se atribuie o putere fecundantă și transformatoare. Este și simbol al veșnicei tinereți și băutură celestă. (Evseev, 1998: 491). Prosopul, obiectul de pomană cel mai utilizat, asociază magia pânzei și firului, fiind simbol al legăturii dintre cer și pământ. Prosopul, alături de cămașă, simbolizează ideea de punte între cele două lumi peste care se trece. (Berdan, 1999: 174).

Colacii ceremoniali, din spațiul investigat, de largă circulație în Moldova, se individualizează ca elemente etnografice de o considerabilă vechime. Capătă importanță cei purtați pe năsalie, în formă de S, cei în forma cifrei opt și jugurile, colacii ceremoniali denumiți „capete” care sunt duși la biserică, după cruce, în fața cortegiului funerar, unde sunt oferiți pomană. Compararea acestor forme de colaci ceremoniali cu cele reprezentate pe vasele de cult, rezultate din descoperirile arheologice din perioada neolitică, cu cele reprezentate la traci și daci, pe arme sau pe obiecte de cult, a permis identificarea de importante elemente de continuitate din preistorie până în timpul nostru. (Sulișteanu, 1983: 27). Colacul ceremonial în formă de X se întâlnește pe statuile de cult din neolitic. Prezența semnului pe steaguri, pe *scepstruri*, pe vase de cult dacice constituie o altă dovadă a vechimii considerabile a semnului, anterioară creștinismului. (Sulișteanu, 1983: 27). Așa cum arată cercetările, crucea în X, cel mai cunoscut element de crestare în lemn, de la noi, a fost, inițial, străvechi element uranic oriental, adoptat, de creștini, sub forma chrismonului cu două inițiale

grecești ale lui Iisus Cristos. (Aldea, 1996: 41).

Pomul de pomană era odinioară nelipsit din ceremonialul funebru din Vrancea. Ofranda rituală, cuprinsă în pomul de pomană funerară, este alcătuită din fructele pomilor: mere, pere, prune, la care se adaugă pâinea având forma unei copturi rituale, cu o mito-simbolică distinctă, care este scara, atestată încă din neolitic. Scara este un mito-simbol al ascensiunii și al coborârii, imagine mito-poetică a legăturii dintre cer și pământ, între lumea de aici și cea de dincolo. (Evseev, 1998: 420). Lucia Berdan subliniază că pomul ca reprezentare simbolică îl însoțește pe om la naștere cu transfer magic de vitalitate, de la pom la om, iar pomul de înmormântare semnifică o ofrandă sacră care implică ideea reînvierii. (Berdan, 1999: 198).

Pomul de înmormântare, în forme asemănătoare, a fost atestat de cercetările de specialitate pe valea Mureșului, valea Gurghiului, pe valea Beicii, în Câmpia Transilvaniei, în Podișul Târnavelor, unde este atestat și pomișorul de botez și cununie. (Pop, 2009: 332-333). Simion Florea Marian ne furnizează date bogate despre circulația pomului de pomană în toată Moldova și Transilvania. Exagerează, însă, considerând că mărul, părul, prunul sunt substitute ale bradului, pentru a preface un pom păgân în unul creștin. (Marian, 1995: 112-115).

Arborele funerar, care însoțește un mort nelumit sau un copil până la lăcașul de veci, este un substitut al arborelui cosmic, dar și un pom al vieții și al morții. Simion Florea Marian face referiri asupra răspândirii lui în toate regiunile locuite de români, mai ales în Transilvania. Folcloristul ne sugerează funcția lui de simbol al tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte, dar și al unei căsătorii postume în lumea de dincolo. (Marian, 1995: 67-68). Trebuie să subliniem ca judicioasă observația Luciei Berdan în privința semnificației împodobirii arborelui funerar. „Împodobirea lui cu bunătăți, ca și pomul de pomană, semnifică o transpunere, în plan simbolic, a abundenței hranei și confortului din această lume în planul post-existențial.” (Berdan, 1999: 157).

Pomana rituală, abundentă în obiecte, cuprinsă în „casa mortului” este un însemn al aceluiași transfer, în plan simbolic, al obiectelor și ustensilelor de trebuință cotidiană, în lumea cealaltă, dovadă a credinței în continuarea vieții. Intervine, în cadrul ceremonialului funebru, funcția ofrandei sacre. Forma de dar care a penetrat cel mai adânc sistemul practicilor oblativă este cea pentru morți. Ea respectă un calendar precis de practicare, ce prevede date fixe de oficiere după înmormântare, într-un spațiu prescrist: curtea gospodăriei, la groapă, pe drumul către cimitir, la poarta cimitirului, peste sicriu. Bazată în esență pe convențiile specifice oferirii ofrandei rituale, pomana pentru morți oficiată în contemporaneitate în cele două forme de manifestare: pomana de mână cuprinzând alimente și bunuri diferite și masa de pomană, numită și praznic și comandare. (Văduva, 1997: 129-130).

Plecarea mortului din casă implică câteva momente în care limita dintre viață și moarte este clar trasată. În legătură cu casa, o mare însemnătate se dă pragului, când mortul părăsește casa. Este un așa-zis spațiu limită unde se oficiază un întreg sistem de acte preventive, menite să nimicească răul, să nu moară cineva din casă. (Baron, Crețu, Deleanu, 2011: 20). Din sistemul acestor acte rituale, oficiate la ieșirea mortului din casă, din spațiul investigat, fac parte închiderea ușii după scoaterea sicriului, precum și spargerea ritualică a unui vas, act ceremonial atestat nu numai în Moldova, ci și în Transilvania și Oltenia.

Obiceiurile de înmormântare din Vrancea se evidențiază prin marea lor complexitate, cu numeroase elemente etnografice de indubitabilă vechime, cu forme ritual-ceremoniale particulare care marchează vechimea civilizației în acest spațiu românesc.

Desfășurarea ceremonialului în baza investigațiilor de teren

Anchetele noastre le-am efectuat în anul 2009, în localitățile Nereju, Năruja, Nistorești și Paltin. Informațiile ne-au fost furnizate de următorii subiecți: Vasile Bratie, 51 ani, Adriana Bratie, 45 ani, Lazăr Rebeaga, 90 ani, Lina Rebeaga, 86 ani, Anișoara Cornea, 53 ani, Gică Rebeaga, 55 ani, Emilia Rebeaga, 54 ani, din Năruja, Nastasia Bratie, 75 ani, din Nistorești, Pavel Lupașc, 59 ani, Pavel Stăruială, 79 ani, din Nereju, Niculina Păun, 70 ani, din Paltin.

Agonia este recunoscută după anumite semne prevestitoare. „Când trage omul să moară nu mănâncă, să gălbinește la față și îi palid, se mișcă încet și vorbește greu. Atunci, îl păzește cineva, zi și noapte, până își dă sufletul și când și-l dă îi pune cineva lumânarea în mână.” (Nistorești, Paltin). „Când nu suflă bine omu, trage să moară.” (Năruja).

Semne prevestitoare de moarte. „Cântatul cucuvelei, în apropierea casei, înseamnă că cineva moare din familie.” (Năruja, Nereju, Paltin). „Când cântă găina cocoșește, iară îi semn că moare cineva din casă.” (Nereju, Năruja, Nistorești). „Când o auzai, aruncați pâine cu sare pe geam sau pe ușă.” (Năruja). „Când cad oglinzile din cui, moare cineva. Când cade icoana cu fața în jos, îi moarte în casă.” (Nereju, Paltin, Nistorești). „Când cineva ghisază urs, copil mic, înseamnă moarte la casă.” (Năruja). „Când visezi că-ți scoți un dinte, îți moare cineva din familie. Când nu te doare când îl scoți, îți moare un neam neapropiat, când te doare îți moare cineva apropiat.” (Nereju). „Când visezi că te dor dinții sau că-ți cade o măsea, înseamnă moarte în familie.” (Năruja, Paltin, Nistorești).

Credințe despre ușurarea morții. „Când nu poate muri cineva, moare cu greu, se zice că are un păcat și ăla trebuie să-l spună, că nu l-a spus la nimeni și trebuie să-l mărturisească cuiva. Se duceau la el și-i ziceau: -Ai un păcat, gândește-te bine, că de nu-l spui nu poți muri.” (Nereju). „Ca să moară mai ușor chema preotu satului, îl împărtășește și-l spovedește.” (Nistorești, Paltin). „Când nu poate muri cineva, vin și-i cetesc preoții, îi fac dezlegare, îi fac maslu, îi să citesc rugăciuni de ieșire a sufletului.” (Năruja, Nereju). „Cei care mor greu sunt dați jos din pat, se așază pe o pătură sau un țol și li să pune la cap un jug.” (Năruja).

Vestirea morții se face prin tragerea clopotelor, de trei ori pe zi: dimineața, la doișpe și sara. Afară se pune o pânză neagră, se scrie numele mortului pe ea, care se lasă în acel loc până la patruzăci de zile.” (Nistorești, Năruja, Nereju, Paltin). „Se mai pune, afară, un colac și o sticlă cu vin.” (Năruja).

Tradiții de pregătire a mortului. „Se acoperă sau se întorc către perete oglinzile. Se închid ferestrele și se dau, afară, pisicile care se pot da la mort. Ferestrele se închid să nu se umfle mortu. Mortului i se închid ochii, i se leagă maxilarul cu o cârpă până ce țepenește. Este bărbierit.” (Nistorești, Năruja, Paltin). „Măinile și picioarele îi sunt legate cu o bucată de pânză, numită „piedică”, care i se dă jos la groapă. Se are grijă să nu fie furată pentru vrăji. Uneltele cu care a fost

gătit mortul i se pun la cap.” (Năruja, Nereju).

Spălatul ritual. „Dacă-i femeie, o scaldă o femeie, dacă-i bărbat, îl spală un bărbat, pe un pat de scânduri fără țeale pe el. Îl spală dintr-un vas așezat la cap. Cel care scaldă mortul este plătit cu un prosop și un săpun.” (Năruja, Nereju, Paltin, Nistorești).

Alte tradiții legate de pregătirea mortului pentru marele drum. „De regulă, cine spală mortul îl și îmbracă cu haine noi sau cu cele mai frumoase pe care le avea. În picioare i se pune încălțăminte nouă, în cap căciulă sau pălărie nouă. Tot de pe el era nou.” (Năruja, Nereju, Nistorești, Paltin). „Mortul la plecare e îmbrăcat de sărbătoare.” (Nereju). „În coșciug se așază paie, peste care se pune un preș curat. La cap i se pune pernă umplută cu fân sau cu paie.” (Năruja, Nistorești). „Sub el se pune un țol împăturit în patru.” (Nereju). „Mortu este pus pe o laviță, într-o cameră, de regulă, cea mai mare, unde se bocește când se trag clopotele. La cap i se pune un sfeșnic, cu mai multe lumânări. Pe piept i se așază o icoană, pe care se pune toiagul, o lumânare cât mortu de lungă, încolăcită, din ceară de albine. Când i se pune toiagul, la pernă i se pun patruzăci de monede, pentru plata vămilor, că are de trecut patruzăci de vămi. La fiecare vamă plătește, până ajunge sufletul la cer.” (Nereju). „Toiagul i se pune pe pieptul mortului numai la biserică. Pe toiag i se face o cruce, tot din ceară, și cu aceie merge în cealaltă lume. Lumânarea, care a ținut-o mortu, să pune cu o oală cu apă sub mort. S-aprinde lumânarea aceie dimineața, la doispe și sara.” (Nistorești). În sicriu i se pune ce i-a fost drag la mort și cu ce lucra: fluier, pipă, ciocan.” (Nereju). „La noi, în sicriu, cu mortu i se pun ochelarii, ac și ață, ceara ce rămâne din arderea toiagului. Din ea se face o cruce și i se pune în mână. I se mai pune în sicriu foarfecele și piaptănul.” (Năruja). „Mortul se tămâiază de trei ori, dimineața, la prânz și seara când se bocește.” (Năruja, Nistorești, Paltin).

Priveghiul. „Cei care intră la priveghi, fac cruce, sărută icoana, de pe pieptul mortului și lasă bani. Familia îi strânge și-i da în ziua înmormântării la cei ce fac serviciu, duc crucea, praporii etc. Priveghiul începea în sara decesului și durează trei sau patru seri. Casa este pregătită prin punerea de scaune și bănci în camera cu mortul, pe care șed cei ce vin la priveghi. Înainte se dădea și oleacă de mâncare. Puneau câțiva oameni la masa de pomană. Acum se dă o lumânare aprinsă, un covrig sau o eugenie.” (Nistorești). „Când murea un bătrân, mort de moarte naturală, veneau, seara, în priveghi, bătrâni, tineri, oameni cu care a copilărit. Își puneau măști și cu aceste măști îl boceau în fața casei, unde făceau foc. Pentru foc rupeau lemne din gard, rupeau toate gardurile proprietarului, că rămânea fără garduri în fața casei. Bocetul acesta cu măștile pe față era un fel de spovedanie despre ce a făcut în cursul vieții mortul. I se arătau slăbiciunile. Dacă a fost un bețiv, zăceau: Atâta ai băut în viața ta, că ai dormit prin șanțuri. Cam despre ce-a făcut în viața lui îl boceau. Așa în răs, îl luau prin bocet. Dacă a fost om harnic, de-a adunat avere, zăceau: Cât ai muncit. Câtă avere ai adunat și făcut. Cui a rămânea averea ta? Dacă i-au plăcut femeile, zăceau: Oi, câte femei ai avut! Dacă era femeie și i-o plăcut bărbății, zăceau: Vai, câți bărbați ai avut tu! Numai bărbății se mascau și, cam, cei mai tineri, între 35-40 de ani. Măștile erau de babă, de popă, de polițai. Măștile erau de blană, de piele și de lemn. Jocurile de priveghi mascații le făceau roată, în jurul focului. Țin minte, când eram mic, a murit o bunică de-a mea. Au venit uncheașii și-au făcut foc. Copiii mici nu aveau voie să stea pe acolo, că îi năpusteau în foc mascații. Îi lua de câte-o mână și-i împingea în foc. Mamele îi păzeau, aveau grijă să-i țină departe de focul acela. Era un joc sălbatic și rapid. Mascați săreau peste foc. Focul ăsta era un fel de purificare în gândul lor. Săreau cu pași, pe deasupra focului. La o babă i-o plăcut bărbăți. O criticat-o mascați cu bocetul.

O scos-o cu patul, afară, o dus-o în grădină, pe lângă foc. Acum bocetul cu mascați nu să mai face, cam de patruzăci de ani.” (Nereju). „Pă timpuri să mascau uncheși și boceau. Aduceau ursul de lanț, iar baba se bocea.” (Nistorești). „La priveghi se mascau uncheși și babe. Baba avea mască din pânză, cu ochi, nas, gură și era îmbrăcată în costum femeiesc. Baba bocea mortul. De prindea un copil, îl băga într-o albie cu apă. Făceau foc afară și se dădeau în foc. Unul îl împingea pe celălalt în foc și el sărea peste foc. Focul se făcea din gardul mortului.” (Paltin).

Jocurile de priveghi. Vârstnicii, la priveghere, discută despre mort, moarte, faptele celui plecat, despre agricultură sau chiar politică. Tinerii se antrenează la jocuri de priveghi, se jucau „**De-a coțofana**”. „Se alegea un hoț, un judecător și o coțofană. Se aruncau jos două bețe crăpate și se urmărea cum cad. Dacă bețele cădeau unul peste altul, era țigan. Dacă cădeau ambele cu fața-n sus, era coțofană și ea căpăta de bătut cu cureaua la palmă, atâtea lovituri câte ordona judecătorul. Pedepsa o aplica „țiganu”.” (Nereju).

O variantă a acestui joc este „**Târligoia**”. „O nuielușă de alun era crăpată în două. Bucățelele se aruncau jos. Dacă cădeau ambele cu fața-n sus, cine le arunca stătea de pedeapsă. Dacă cădeau una cu fața-n sus și una cu fața-n jos, cine le arunca era pedepsit cu cureaua la palmă. Dacă picau ambele cu fața-n jos, cine le arunca ieșea din joc.” (Nistorești, Năruja).

La priveghi, tinerii se jucau „**De-a cizmăria**”. „Un tânăr ținea o bucată de cârpă pe genunchi și zăcea că face cizme și trage pielea. Un participant la joc stătea de-o parte a cizmarului, care îl întreba: -Cum să-ți fac cizmele? Mai lungi? Mai scurte?” Îi dădea peste picioare cu cârpa. Unul, din altă parte, îl lovea cu o bucată de lemn. Un altu lovea cizmarul cu pumnul.” (Nereju).

„**De-a bâza**”. Un jucător stătea cu mâna stângă la ochi, iar palma mâinii drepte o scotea la subsioară. Era lovit cu palma de un alt jucător din grup și trebuia să-l ghicească pe cel care a lovit. După lovitură toți jucătorii ridicau o mână în sus și strigau, în cor: Bâz! Bâz! Dacă cel lovit îl ghicea pe cel care a lovit, acesta trecea la bătaie și jocul continua. „ (Nereju, Năruja, Nistorești, Paltin).

La priveghi se mai juca „**De-a capra sau lapte gros**”. Jucătorii formează două grupuri. Cei din primul grup se aplecau de la mijloc și se înlănțuiau formând o „băncuță”. Tinerii din celălalt grup sar pe spatele celor din băncuță rostogolindu-se. Când unul din cei ce sar ridică mâna în sus, cu unul sau mai multe degete deschise, cei aplecați trebuia să ghicească numărul degetelor ridicate. Dacă unul ghicea, echipele se schimbau, iar dacă nu se ghicea, rămâneau cum au fost.” (Năruja). Jocurile de priveghi încep după plecarea preotului, după ce citește ectenia pentru morți.

Ritualul bocirii defunctului. „Bocirea se face ca în vremuri de demult. Boceau numai femeile dintre rudele apropiate: soră, soție, fiică, nepoată, mamă. Se bocea cu voce, pe versuri și melodie prelungită. Pe mort îl boceau, în casă, de câte ori voia familia. Noaptea nu-l boceau, dar se bocea când mortul era scos din casă.” (Nereju, Nistorești, Paltin, Năruja). „Mortul era bocit mai ales de fetele lui și de-o anumită femeie din sat, care știe un anumit text, pe care îl schimbă, când bocește, în funcție de starea și viața celui decedat. Aceasta este plătită din banii strânși pe toiag. Se bocește la priveghi și de acasă până la groapă.” (Năruja). Mortul se bocea, seara, la priveghi, până veneau mascații. Apoi, ziua, când se trăgeau clopotele. Mascații boceau „de mișto”. Ei fac asta cu scopul de a purifica sufletul mortului, ca el să se ducă, la cer, fără de păcate.” (Nereju). La priveghi se consuma rachiou și se cânta la fluier melodii de bocet, lungi, așa. Banii ce se pun la mort îi strângeau cei din familie, apoi îi aruncă pe drum când se citesc stâlpii. La priveghi se împart, de sufletul mortului, un covrig și o lumânare.” (Năruja).

Ce se pune de sufletul mortului. Sufletul mortului rămâne, acasă, patruzeci de zile. Pentru el se pune la stâlpul casei o sticlă de vin, o pungă cu lână și un prosop. Asta pentru că, în timpul acesta, decedatul trece pe acasă, bea din vin și se cuibărește în lâna pregătită. Acestea rămân unde au fost puse până la patruzeci de zile, la ridicarea panaghiei. Atunci se dau jos cele puse pentru sufletul mortului. Vinul este dus și cu el se stropește mormântul. Lâna și prosopul sunt date unui sărac. La fel și pânda de doliu care, acum, se dă jos.” (Năruja). „Pentru sufletul mortului se pune o sticlă de vin, un prosop și un colac, că vine sufletu acolo unde o trăit. Ce se pune pentru sufletul mortului, să ia la patruzeci de zile, când se ridică panaghia.” (Năruja). „Pentru sufletul mortului, la noi, se pune o bolbotină, adică o față de masă albă, cu fân la cele patru colțuri. Se așază la stâlpul casei, unde stă patruzeci de zile, că în vremea aceia mortul vine și doarme în „bolbotină”.” (Nereju).

Facerea sicriului, a crucii și tratarea lor ritualică. „Sicriul se face dintr-un lemn uscat sau verde, de către un tâmplar al satului. El se comandă imediat după deces. La cele două capete și la părțile laterale se lasă câte o ferestruică triunghiulară, prin care se crede că mortul comunică cu cei de acasă.

După ce s-a construit sicriul este dus la casa mortului, unde se pune în el fân sau lână, peste care se întinde un preș, apoi giulgiurile rânduite pentru sicrie. După ce mortul a fost pus în sicriu, se pune în „camera de curat” sau „casa mare”. Acolo sicriul se tămâiază de către o rudă sau de o femeie care știe. Sub masa, pe care stă sicriul, se pune o oală de lut cu apă și o lumânare, care se aprinde în fiecare seară, când vine preotul să slujească la stâlpi. Se crede că sufletul mortului vine, seara, să bea apă, iar lumânarea îi luminează calea. La înmormântare când se scoate defunctul, vasul se sparge.

Crucea o face același meșter, din lemn de brad, stejar sau fag. Pe cruce se scrie numele și prenumele mortului, anul nașterii și anul morții. După o vreme, crucea simplă este înlocuită de către familie cu una sculptată, cu motive tradiționale: crucea, frânghia, rozeta, dintele de lup etc. Astăzi, vechilor cruci le-au luat locul celor de marmură, din beton sau fier.” (Năruja, Nereju, Nistorești și Paltin).

Ritualul săpatului gropii. „Groapa se sapă de doi gropari, dintre neamuri sau de către oameni săraci. Săpatul gropii se începe în ziua a doua și se termină în ziua înmormântării. Nu este permis să intre careva în groapa mortului decât groparilor. Dacă s-au găsit oseminte umane, la săpare, se iau și se adună într-un sac de pânză albă, se face parastas, apoi se stropesc cu vin și se așază la capul sau la picioarele mortului. Cei mai evlavioși scot oasele, le spală cu vin, le ung cu untdelemn, apoi le așază într-o lădiță sau săculeț, apoi le îngroapă.” (Nereju, Năruja, Paltin).

Pregătirea formelor de colaci ceremoniali. „Pentru înmormântare se fac un număr de nouă colaci, de forme diferite, numiți „Capete”. Dintre aceștia, trei au formă de cruce, trei au formă ovală, doi au formă de S, iar la mijloc se așază un colac mare, de formă rotundă. În fiecare colac se înfig bețișoare cu două sau cu un singur braț. În vârful lor se pun mere, pere, prune uscate, mai recent și portocale și lămâi. După înmormântare, colacii se împart preotului, cântărețului, clopotarului, celor care au dus masa cu capetele sau unor nevoiași. Cei nouă colaci închipuie cele nouă cete cerești.” (Năruja). „La noi, în sat, capetele îs colaci mari, de trei forme. Trei erau în formă de U, trei în formă de S, trei în formă de opt care nu erau închiși la capete. Înainte colacii îi făcea o femeie pricepută, astăzi se fac la brutărie.” (Paltin).

Pomul de pomană. „Demult, făceam un pom, îl împodobeam cu mere, prune și nuci. Timp de trei zile tot puneau câte ceva în el. Preotul îl slujea, apoi îl scutura. Adunau copiii.” (Nistorești). Un pom se îmbrăca, la noi, la înmormântare. Înainte pune în el numai mere, nuci, prune. Mai recent îl împodobesc cu banane, lămâi, portocale, cu dulciuri: biscuiți, eugenia și cu batiste. Când vine preotul să sfințească casa, care e dată de pomană, se scutură pomul atâta, până cade din el tot. În general pentru copii se pun de toate în pom. Adună de la pom copiii și maturii. La un bătrân decedat se făcea pom, care era măr sau prun, rar brad. Este împodobit cu fructe, colaci, lumânări lungi din ceară curată, cu nouă capete. În pom se mai pune o traistă cu o sticlă de vin și multe dulciuri. La umbra pomului se așază o scară și colivă.” (Năruja).

Ritualul „casa mortului”. „Când se face pomul funerar, în ziua înmormântării, se face o casă, pe un schelet de lemn, îmbrăcată cu preșuri, pături, covoare, pânză, această casă este dotată cu tot ceea ce omul are nevoie în viața de toate zilele: pat, scaun, masă, lampă, oglindă, haine, dar și ac, fâraș, mătură, farfurie, lingură și furculiță. Casa se dă pomană.” (Năruja, Nistorești). La noi, la casă i se zice „grijă”, dar nu toți o făceau. Înainte se dădea la nănași.” (Nistorești).

Ritualul scoaterii mortului din casă. „Mortul se scoate din casă de bărbați, dacă este bărbat, și de către femei, dacă este femeie. De regulă este scos de nepoți, nepoate, iar, dacă nu, de vecini sau alte persoane. Acestea primesc câte o lumânare legată cu un prosop și câte un bănuț din cei strânși la priveghi. Mortul iese din casă cu picioarele înainte. Când iese cu el, ușa se trânteste de trei ori ca să-l uite pe mort. Când se scoate sicriul, se sparge oala de lut, cu apă, care a stat sub mort.” (Nistorești, Năruja, Nereju).

„Afară, în curte, lângă masă, se pun două găleți, cu puțină apă în ele, și o găină, dacă mortul este o femeie, sau un cocoș, dacă cel decedat este bărbat. Găina sau cocoșul se dau pomană la groapă, persoanei care a dus-o sau preotului.” (Nereju).

Pomenile rituale la plecarea cu mortul. „La plecarea cu mortul la groapă, se dau pomană una sau mai multe haine, douăzeci și patru de lumânări aprinse, legate în prosoape, care au într-un colț prins un bănuț. Tot acum unei rude apropiate i se dă pomană o oaiie, pe care o rotesc de trei ori în jurul sicriului scos în curte.” (Năruja, Nereju). „Haine de-a mortului se dau pomană și la prohod. Toate hainele se dau până la panaghie.” (Nereju).

Dusul mortului. „Mortul este dus cu năsălia, de patru oameni, dacă stă aproape de cimitir. Dacă stă departe se duce cu carul tras de boi. La jugul boilor se leagă prosoape iar la mijlocul lui un felinar sau o lanternă.” (Năruja). „La noi, mortul este pus pe grătarul cu care se duce fânul. Așa este dus la biserică.” (Nistorești). „La noi, mortul este dus cu patul până la biserică și acolo patul se dă pomană.” (Nereju). „Dusul la groapă a fost înlocuit, de cei înstăriți, cu mașina.” (Năruja).

Ritualul punților. „Punțile îs șapte și se pun pe drum. Înaintea sicriului se pune o pânză albă, lungă de doi metri și lată de o jumătate de metru. Alături de pânză se pune o găleată cu apă în ea. Peste ele se trece cu sicriul după fiecare oprire. Pânzele și gălețile cu apă se dau pomană la femeile care oficiază acest ritual.” (Nereju). „Punțile se pun la răscruci de drumuri. Peste pânzele, pe care trec cu sicriul, se pun saci de nylon, ca să nu se murdărească pânza. În ei se pune material de-o rochie sau o perdea, care se dau la cinci femei, la cinci stări. Găleata se dă pomană la femeia care duce „bățul de pomană”.” (Năruja). „Punțile se dau celor apropiați și se așază la ieșirea din casă

când se scoate mortul și la fiecare oprire, când se fac stâlpii, dar și la trecerea peste fiecare pod. Ele sunt în număr variat în funcție de posibilitățile familiei, adică doisprezece sau douăzeci și patru. Chiar dacă familia este mai săracă, punțile tot se pun. Ele se dau la femeile care le pun jos, la fiecare oprire. Ele mai primesc câte un ban din banii mortului de pe toiag.” (Năruja).

Ritualul stâlpilor. „La stâlpi, plătim la cei care duc obiectele: crucea, praporii etc. Pe drum, la stâlpi, se aruncă banii care s-au strâns la toiag. Cei care conduc mortul, la groapă, culeg banii. Bancnotele de hârtie nu se aruncă, dar se dau de pomană. Toți participanții se duc la biserică cu mortul. Înainte merg parastasul de la sicriu, crucea, praporii, capetele, găleata cu apă, dar și bățul care se dă pomană. Este un băț sculptat, care se dă ca să se apere cu el mortul, dincolo. Bățul, este obligatoriu, să fie din lemn de alun. Cel ce îl dă spune: „Să fie de sufletul mortului” iar cel ce îl primește răspunde: „Bogdaproste”.” (Năruja). „Fără băț și fără găleată nu se petrece mortu. Bățul se dă pomană la cel ce duce cofele cu apă, că acela-i bun să se apere mortul cu el de Cățulul Pământului.” (Nistorești). „Bățul se dă cu o batistă, un ban și un covrig, care se leagă, toate, la măciuca bățului.” (Nereju).

Petrecerea la groapă a celor nelumiți. „Mortul nelumit era petrecut la groapă cu brad. Un brăduț era împodobit frumos cu canafi și colăcei. De la copil mic până la flăcăi, toți erau conduși cu brad. Bradul se împodobește cu multe bunătăți. Este dus de către un tânăr, bradul merge înainte și muzica cântă. Se așază lângă cruce, la mormânt. Dacă are rădăcini, bradul se plantează. Ce a fost pus pe el se împarte pomană. Celor tineri li se pun simbolurile nunții: voal, dacă este fată, sau floare de mire, întoarsă, pe piept, dacă este băiat. Dacă mortul este un copil, îl conduc cu un brăduț, în care se puneau bomboane iar, acum, tot feliul de bunătăți. Îl duce un copil sau un flăcău. I se pune la cap.” (Năruja, Nereju, Nistorești, Paltin).

Prohodul. „Prohodul se face la biserică, de către preot și cântăreț. Toiagul i se pune pe piept și se aprinde. În biserică, se împart, pomană celor care participă la prohod, lumânări aprinse, legate cu prosop sau cu batiste. De regulă fac asta doar cei înstăriți.” (Nistorești, Năruja, Nereju, Paltin). „Când s-a terminat slujba înmormântării, cântărețul ia acest toiag, face din el o cruce, pe care groparul o pune în mâna dreaptă a mortului. Această cruce este binecuvântată de preot: „Binecuvântează, Doamne, crucea aceasta, ce va fi toiag în mâna robului cutare, la a doua venire”.” (Năruja). „În final, participanții își iau rămas bun de la mort, sărutând icoana de pe piept, de la toiag, și mâna mortului. Capetele rămân la biserică. Le împarte preotul.” (Năruja, Nereju, Nistorești, Paltin). „La noi, la biserică, se duce și o găină. Găina e un suflet care se roagă pentru mort.” (Nereju).

Ritualul îngropării; pomenile date la groapă. „La groapă, preotul citește dezlegarea, sicriul este lăsat în groapă cu două bucăți de pânză, lungi și, apoi, se pecetluiește groapa, în formă de cruce, de către preot, până la venirea celei de a doua împărății. Peste sicriu se aruncă cenușa din cădelniță și florile care s-au adunat pe pieptul mortului, în sicriu. Sticla cu vin pe care o duc cei ce duc coliva, se varsă pe mormânt în formă de cruce, de preot.

La groapă, se dau de pomană peste ea gălețile cu apă, pânza cu care a fost lăsat mortul în groapă, găina sau cocoșul, o plapumă, o pernă și o pătură, unor rude apropiate sau unor nevoiași. Cel ce le dă zice: „Să fie de sufletul mortului ... (i se pomenește numele)”. Cine le primește răspunde: „Bogdaproste”. Tot acum, se dă, peste groapă, bățul cu o batistă și îl primește cine a dus

gălețile. La groapă se dau pomană hainele mortului, pe care nu le-a purtat, un cocoș sau o găină. Când se bagă sicriul în groapă, se dă, peste el, o oaie, cu care se merge de acasă.” (Nereju). „La mormânt, rudele mortului se spală cu țărână, pe care o aruncă peste sicriu, rostind „Dumnezeu să-l ierte”, ca să nu le amortească mâinile. Tot acum se aruncă în groapă doliul ce l-au purtat la piept.” (Paltin).

Ritualul pomenii. „Pomana mortului se face acasă sau la biserică în casa de prăznuire. La pomană participă toți care vin la înmormântare. Când sosesc, se spală pe mâini și se șterg cu un prosop, după aceea se așază la masa de pomană. Se servesc mâncăruri tradiționale, dacă nu e post, sarmale în foi de viță sau de varză, pilaf cu carne de pasăre sau de oaie. Dacă este post, se servesc mâncăruri de post: sarmale cu ciuperci, pilaf cu ciuperci, pilaf cu măslina, fasole de post. La masa de pomană se servește și țuică, vin, mai recent și bere. Fiecare participant primește un covrig și o lumânare aprinsă. Bărbații stau la masă, către preot, iar femeile în partea cealaltă. La început, preotul sfințește masa iar la sfârșit oficiază „mulțămita mesii”.” (Paltin, Nereju, Nistorești, Năruja).

Ritualuri de după înmormântare

Tămâierea mortului. „După îngropare, se tocmește o femeie care va tămâia mormântul, de trei ori pe zi, în chipul sfintei cruci, timp de patruzeci de zile. Aceasta este plătită, iar la slujba de ridicare a panaghiei, va primi un prosop cu lumânare, o găleată, o cană, o farfurie cu bucate și tacâm pe ea.” (Năruja, Nereju, Nistorești).

Căratul apei pentru mort. „La înmormântare se tocmește femeia care va căra apa la mort, timp de patruzeci de zile, la o casă. Apa este cărată la cei care nu au fântână în curte, la cei care nu au o sursă de apă sau la oameni bolnavi, neputincioși. Cei care nu pot oficia atunci căratul apei, este obligatoriu să o facă în postul mare. Cea care cară, zice către familia care primește: „Să fie de sufletul lui cutare!” iar cea care primește răspunde: „Bodaproste”. În zilele Paștilor, cineva din familia mortului merge la casa celui care a cărat apa, îi duce o găleată cu apă, împodobită cu fructe, dulciuri. Îi duce și o cană, un prosop, un ou roșu, un bănuț și o lumânare aprinsă. Și spune când i le dă celei, care a cărat apa: „Să fie de sufletul lui cutare!”, iar ea răspunde: „Bodaproste”. Tot atunci i se plătește pentru osteneală.” (Năruja).

Dresul lumânării. „Dacă mortul a murit fără lumânare, se drege lumânarea. Merge cineva din familie, în ziua de Înviere, cu un cucoș alb la biserică, cu prosoape, cu găleți cu apă. Se ține cucoșul, toată noaptea, cu o lumânare băgată sub aripă, ca un fel de toiag, care arde toată noaptea de Înviere ca să se drege lumânarea. Trei ani, la rând, se face dresul, după care se spune că mortul primește lumină. Cucoșul se dă pomană preotului, dascălului, unui om oarecare.” (Nereju). „În ziua de 21 noiembrie, familia vine, la biserică, și ia măsura pentru toiag, anume măsoară înălțimea și lățimea ușilor împărătești. Această măsură este măsura toiagului ce va fi pregătit din ceară curată. Acest toiag este dus, la biserică, în seara de Florii, la prima denie, unde arde în fiecare seară, la slujbă, până în noaptea de Înviere, inclusiv. În noaptea Învierii, familia decedatului aduce la biserică, și un cocoș alb. Nu intră cu el în biserică, ci stă în pridvor sau chiar afară. Dacă cucoșul cântă în timpul nopții de Înviere, se spune că Dumnezeu l-a scos la lumină pe răposat. Din măsura luată pentru toiag se face o lumânare lungă ce se așază sub aripile cucoșului, care se aprinde în momentul în care acesta, alături de un vas cu apă, găleată, cofe, se va da de pomană preotului sau unei rude, uneori primului venit, la biserică, în această noapte.” (Năruja). „Pentru cei morți fără lumânare,

familia are grijă să facă cele necesare: pomeni la 3, 9, 20, 40 de zile, apoi la 1, 3, 7 ani, aducerea de prescuri la biserică, pentru cel adormit.” (Năruja).

Pomenile. „După înmormântare, pomenile se fac la 3 la 9, la 24, la 40 de zile, când se face panaghia.” (Nereju, Nistorești, Paltin). „După prohod se fac pomeni rânduite la 3 zile, la 9 zile, când se împart bucate la vecini sau trecătorilor, fără a chema preotul. Se mai fac pomeni la 20 de zile, la 40 de zile, când se face ridicarea panaghiei și se cheamă preotul. Cei care nu au făcut pomană de 20 de zile, o fac acum cu cea de 40 de zile, punând, în plus, la masă, colivă, vin și colac, care se slujesc de către preot.” (Năruja).

„După rânduiala bisericii, luni, după Paști, se face slujba de pomenire pentru repausați, numită **Paștile blajinilor**. La biserică, se face parastas. Credincioșii merg la cimitir și stropesc mormintele cu vinul rămas de la parastas. Se împart pomeni nevoiașilor din darurile aduse la parastas.” (Năruja).

Ridicarea panaghiei. „La panaghie, se fac, ca și la înmormântare, pomul și „casa mortului”. Colacul pentru parastas, de formă rotundă, se face acasă sau la brutărie, alături de el se pun trei prescuri și coliva.” (Năruja). „La panaghie facem „grija” și pomul mortului, afară, în curte, lângă un pom. Se fac ca și la înmormântare. Pomul îl înconjurăm cu o ață, cu prune proaspete sau uscate. Se pune în el și nuci și colaci. Îl sfințește preotul, apoi se scutura. Copiii adunau.” (Nistorești). „Înainte, pomul se făcea cu nuci înșirate pe o ață. Se pune în el și colaci, o scară din aluat de pâine, că, se zice, pe scara aia urcă mortul la cer. Pomul îl ia nașul mortului.” (Năruja).

„La panaghie se dă mai mult de pomană. Atunci, se spune că sufletul mortului pleacă de pe pământ. Atunci, zice că își ia „bolbotina” de la stâlp, că el se ridică la cer. Până atunci stă pe acasă. La patruzeci de zile se poartă soroacele la biserică. Se duc prescuri, colivă la biserică și se dau de pomană pentru sufletul mortului.” (Nereju).

Moșii. „Morții sunt cinstiți și prin **obiceiul moșilor**. Se fac moși de primăvară, vară, toamnă și iarnă. La moși se duce colivă și parastatul la biserică, pe care le slujește preotul. Se împart și pachete cu colivă, prăjitură și colac. Acasă se face mâncare, care se împarte pomană la vecini. Se trimit farfurii cu lapte, friptură, pilaf, fiecare ce pregătește. Se dă de pomană la nevoiași sau alte categorii: farfurie, furculiță, lingură, cană sau pahar, cu lumânare.” (Năruja).

Credințe despre moși. „Atunci când sunt Moșii, morții vin și așteaptă să le dăm de mâncare. Cei care nu primesc, rămân în pământ. Trebuie neapărat să ne îngrijim pentru moși. Atunci ies din morminte și vin la poartă. Cei care nu primesc pomeni, se duc înapoi îndurerați, supărați.” (Năruja).

Dezgroparea defunctului. „La șapte ani, se obișnuiește, ca mortul să se dezgroape. Se tocmește un om care sapă groapa până la sicriu. Dacă mortul a putrezit, osemintele se adună, se spală cu vin, se ung cu untdelemn, apoi se pun într-o cutie nouă, mică, sau într-un sac făcut din pânză albă. Osemintele se lasă în mormânt sau se duc în pridvorul bisericii până a doua zi, când se face slujba parastatului, apoi se pun în groapă, la loc. Când se dezgroapă, se dă pomană un costum de haine, lenjerie de corp, pantofi și căciula unui nevoiaș. Se împart pomană batiste, prosoape, găleată cu apă, găină sau cocoș, ca și la înmormântare.” (Năruja, Nistorești). „La noi, când se dezgroapă mortul, capul decedatului se scotea afară, se spăla bine cu vin și stătea o zi,

două, ca să vadă lumina. Toate oasele se spălau cu vin și se îngropau la loc.” (Nereju). „În ultima vreme, nu se mai dezgroapă mortul, ci se face rânduiala parastasului deasupra mormântului, unde pe o pânză albă se pun hainele de pomană. După dezgropare se fac pomeniri ca și atunci când a murit, la 3 zile, la 9 zile, la 20 de zile, la 40 de zile, apoi, la un an, la trei și la șapte ani.” (Năruja).

Credințe legate de înmormântare. „Se crede că dacă o pisică trece peste mormânt, în timpul îngropării, mortul se face strigoi.” „Nu e bine ca animalele să se apropie de mort.” „Dacă groapa se surpă după săpare, înseamnă că mortul a mai avut zile de trăit.” „Cei morți nebotezați se fac strigoi. Vin pe la case și deranjează familia.” (Năruja, Nereju).

Înmormântare; foto: Felician Săteanu

Bibliografie

- ADĂSCĂLIȚEI, Vasile**, 1981 *Jocurile de priveghi din județul Bacău*, în *Carpica*, XIII, Bacău.
- ALDEA, Gheorghe**, 1996 *Sculptură populară românească*, București, Inspectoratul pentru Cultură a Municipiului București.
- BARON, Ovidiu, CREȚU, Mirela, DELEANU, Vasile**, 2011 *Crucea, punte a Învierii. Tradiții și monumente funerare din Oltenia*, Sibiu, Editura Astra-Museum.
- BERDAN, Lucia**, 1998 *Fațetele destinului*, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza.
- BILȚIU, Pamfil, BILȚIU, Maria**, 2010 *Calendarul popular; vol. II, Obiceiurile toamnei și iernii*, Baia Mare, Editura Ethnologica.
- CARACOSTEA, Dumitru, BÂRLEA, Ovidiu**, 1971 *Problemele tipologiei folclorice*, București, Editura Minerva.
- EVSEEV, Ivan**, 1998 *Dicționar de magie, demonologie și mitologie română*, Timișoara, Editura Amarcord.
- MARIAN, Simion Florea**, 1995 *Înmormântarea la români*, București, Editura Grai și suflet – Cultura Națională.
- POP, Laura**, 2009 *Obiceiurile de înmormântare din județul Mureș, între structurile de rudenie și cele comunitare*, în *Marisia*, XXX, Tg. Mureș.
- TITOV, Adrian**, 2009 *Aspecte privind focul de Sumedru în Argeș*, în *Museum*, II, Golești, Argeș.